

Аннотация

Киця Е. С. Юридико-технические инструменты строения актов судебного толкования. – Статья.

Статья посвящена исследованию основных элементов юридико-технического набора инструментов юридической техники актов судебного толкования, их понятию и общей характеристике.

Ключевые слова: юридико-технический набор инструментов, юридическая техника актов судебного толкования, правила, средства, способы.

Summary

Kitsya E. S. Juridical and technical instruments of legal interpretation acts' construction. – Article.

This article is dedicated to exploration of the basic elements of juridical and technical set of tools of juridical technique of legal interpretation acts, their definition and general characteristics.

Key words: juridical and technical set of tools, juridical technique of legal interpretation acts, rules, meanings, ways.

УДК 340.1

Ю. М. Ходанич

ПРАВО ТА ЗАКОН У ПРАЦІ Х. БАУМЕЙСТЕРА «ELEMENTA PHILOSOPHIAE», ПЕРЕКЛАДЕНОЇ П. ЛОДІЄМ

Постановка проблеми. Серед великої кількості вчених, мислителів, представників інтелектуальної еліти першої половини ХІХ ст. у Росії помітне місце займає яскравий просвітник П. Лодій, який своє життя присвятив служінню науці, а також навчанню та вихованню молодого покоління.

П. Лодій працював як філософ, юрист, трохи як літератор, займався також перекладами філософських та правових праць. Один із таких перекладів є предметом нашого дослідження. Він стосується філософських, політичних та правових поглядів досить значної постаті в історії філософії – Х. Баумейстера.

П. Лодій, бездоганно знаючи латинь, а також бажаючи поширювати знання та робити їх доступними для широкої верстви тогочасного суспільства, здійснив переклад однієї з праць Х. Баумейстера «Elementa Philosophiae», що вийшла під назвою «Наставления любомудрия нравоучительного, содержащее в себе любомудрие практическое всеобщее, право естественное, этику и политику» у Львові 1790 р. [1, с. 3].

Перший переклад праці Х. Баумейстера вийшов у Москві в 1788 р. під назвою «Нравоучительная философия, содержащая естественное право, этику, политику, экономику и другие вещи, для знания нужные и полезные» під перекладом Д. Синьковського [6, с. 80].

Своїм перекладом, як зазначає Ф. Потушняк, «не лише дав П. Лодій учням і публіці філософічну книгу в руки, але одночасно заявив права народної мови під час вивчення такої строгої дисципліни, якою була філософія. Одночасно він заклав фундамент для філософічної руської термінології. Переклад його тим важливий, що він ужив тут багато народних слів (наскільки дозволяла йому тогочасна мовна експериментація)» [3, с. 6].

З таким твердженням погоджується й В. Горський [3, с. 114]. Таким чином, можемо вважати цей вклад мислителя як одну із його заслуг.

У свою чергу М. Возняк зазначав, що П. Лодій викладав філософію саме на основі підручника Х. Баумейстера. Більше того, під час здійснення перекладу вчений велику кількість філософських термінів повинен був придумувати самостійно, адже на той час (кінець XVIII ст.) філософська термінологія була латинською. З цього приводу М. Возняк додає, що «в писаннях святих отців, передусім І. Дамаскина, знаходилось багато філософських термінів. Звідси мусив позичати вислови професор-українець (йде мова про П. Лодія), не маючи ні учителя, ні провідника, ні попередньої традиції, вказаної дороги. Сам все мусив творити» [2, с. 148].

З такого твердження робимо висновок про доволі значний вклад П. Лодія у тогочасний розвиток філософської науки, що виразився у перекладі праці Х. Баумейстера.

Однак, як зазначає І. Мірчук, «П. Лодій не перекладає цілої книги, а тільки одну кінцеву її частину, що обіймає філософію моралі, тобто право природне, етику й політику. ... П. Лодій не переклав цілий підручник ... що можна пояснити його становищем професора в *Studium Ruthenum*, де виховувались студенти теології, для яких ані логіка, ані метафізика не мали такого інтересу, а остання могла бути навіть небезпечною. Крім цього брак термінології з обсягу теоретичної філософії й трудність перекладу могли його приневолити до такого кроку» [4, с. 120].

Розглядувана праця Х. Баумейстера містила питання з різних сфер науки, зокрема філософії, політичної науки, а також права. Предметом нашого дослідження є проблема права та закону.

Стан дослідження. У цьому випадку говорити про стан дослідження складно, адже з питань сутності права та законів наукові дослідження (монографії, наукові статті, інші праці) відсутні. Предметом дослідження таких вчених, як М. Возняк, І. Мірчук, І. Кравчук, Д. Чижевський, Д. Кирик, А. Сініцина та інших стали саме філософські питання праці Х. Баумейстера. При цьому й останнім не була надана достатня увага. Як правило, науковці обмежуються викладом основних аспектів праці Х. Баумейстера, перекладеної П. Лодієм чи взагалі просто вказують на те, що такий переклад був здійснений.

Метою статті є проведення аналізу питань права та законів у праці Х. Баумейстера «*Elementa Philosophiae*», перекладеної П. Лодієм.

Виклад основного матеріалу. Із самої назви праці «Наставления любомудрия нравоучительного, содержащее в себе любомудрие практическое всеобщее, право естественное, этику и политику» та потім у процесі дослідження стане видно те, що розглядувана праця чітко не розмежує питання філософії та питання права, вказуючи при цьому, що питання права розглядаються в контексті філософського сприйняття. Саме тому ми, спираючись на положення праці Х. Баумейстера, будемо сприймати філософську науку як основу для формування знань про право.

Так, у праці зазначається, що у філософії потрібні певні правила, які визначають та навчають, що є добре, а що зле, та які показують людині, від чого вона повинна відвертатися та чому слідувати, тобто виступають своєрідним дороговказом. Такі правила чи закони, які людина повинна виконувати та яких повинна уника-

ти, мають бути складені відповідно до природних людських сил, а також мають передбачати те, що людина в змозі вчинити [1, с. 64].

Таким чином, ми бачимо своєрідний та доволі оригінальний підхід до розуміння законів, які повинна визначати саме філософія. Важливим є той факт, що такі закони повинні спиратися на людські сили, тобто вони повинні враховувати можливості людини певним чином діяти, тобто обрати певну модель поведінки.

Більше того, ми бачимо підхід до розуміння правил та законів як до «сучасних» прав та обов'язків. На нашу думку, такі положення не є безпідставними: вони містять достатнє усвідомлення сутності права як системи правил, які спрямовані на врегулювання поведінки людей, тобто таких правил, що встановлюють права та обов'язки.

Далі зазначається, що такі сили, які повинні враховуватися під час визначення правил, є нічим іншим, як природою людини. Відповідно, правила та закони, якими філософія оперує, які вона повинна виробляти, мають виходити із самої природи людини, тобто з її сутності. Таким чином, зрозуміло, що філософ повинен володіти знаннями не лише філософських проблем та права, але й розуміти природу людини.

Звідси Х. Баумейстер та П. Лодій виробляють поняття природного права – практичної науки, у якій пропонуються природні закони, керуючись якими, людина (особа) здійснює добрі вчинки та ухиляється від недобрих. Тобто природне право є знанням природних законів, за допомогою яких твориться людина [1, с. 67].

Отже, робимо висновок, що, не знаючи про такі природні закони, особа вчиняє правопорушення, яке тягне за собою певні заходи відповідальності.

Початком природного права, зазначають вчені, є істинне й досконале: робити те, що творить людину досконалішою та уникати того, що робить її нещасливою. Тобто апріорі природне право є досконалим та істинним, адже воно впливає з природи людини. Природне право повинне допомагати людині ставати кращою, обрати «правильний шлях» руху.

Однак для досягнення людського добробуту не достатньо передбачити для неї правила, які визначають правила поведінки, тобто передбачити права та заборони до вчинення певних дій, але й важливо показувати спосіб та шлях, людина змогла б підкорятись закону природи й таким чином виконувати такі приписи, ствердити та примножити свій добробут.

При цьому, вважаємо, слід розуміти добробут як щось глибше. Добробут у розумінні філософів варто розуміти як те, що справді важливе для людини, те, що може визначити правильний шлях її розвитку.

Мислителі, на наше переконання, мають рацію, адже недостатнім є просто визначити певні права та заборони, обов'язки, важливо також при цьому вказати способи та можливості для того, щоб дотримання таких прав чи уникнення певної неправомірної поведінки змогло принести конкретні позитивні результати.

Звідси Х. Баумейстер та П. Лодій вказують, що із зазначеної необхідності впливає важливість й іншої науки, яка викладає правила, якими показуються спосіб та шлях дій. Цю науку філософи називають вчення про мораль [1, с. 70].

Таким чином, ми з'ясували, що право природне тлумачить закони та вчить, як особа повинна вчиняти та чого повинна уникати, а вчення про мораль –

спосіб та шлях, що показує, яким природнім законам повинно слідувати. Лише взаємозв'язок природного права та моралі може привести людину до добробуту.

У свою чергу, закон, на переконання Х. Баумейстера, є правилом чи способом, за якими людина зобов'язується наставляти чи визначати вільні дії. Правило – це припис, який показує, що людина повинна вчиняти, а що не вчиняти, тобто показує той же спосіб дії [1, с. 66]. Таким чином, поняття правила та способу тут є тотожними.

Звідси робимо висновок про те, що закон пов'язаний із діями людини, щастям та свободою. Закон показує, яким чином людина повинна діяти. Закон вказує на позитивну правову поведінку. Метою дій людини, які відповідають приписам закону, є досягнення нею добробуту та щастя. Людина апіорі є вільною, відповідно, володіє свободою дій, тобто може обирати, яким чином діяти, яку поведінку обирати: ту, яка відповідає закону, чи ту, яка йому суперечить. Слід зауважити, що, на думку вчених, той факт, що людина діє згідно з приписами закону, зовсім не означає втрату чи обмеження її свободи. Навпаки ж, закон розуміється як форма втілення свободи, як невід'ємний від свободи.

Х. Баумейстером та П. Лодієм визначається також розуміння закону як узаконення вищого, що зобов'язує нижчого. Із вказаного можна зробити висновок про «божественне», «надприродне» походження закону.

Закон, як наголошується, не може відмежовуватися від обов'язку. Таким чином, із різних обов'язків випливають різні види законів: 1) божественний; 2) людський; 3) природний; 4) позитивний.

Отже, закон та обов'язок є невіддільними один від одного, вони взаємозалежні та взаємопов'язані. Із вказаного про те, що з різних обов'язків випливають різні види законів, виходить, що саме обов'язок визначає закон, якого треба дотримуватися. Критерієм поділу законів на види виступає джерело обов'язку, тобто від кого він виходить.

Зокрема, що стосується природного закону, то, як наголошують вчені, останній проголошує повагу до Бога. Природним законом люди зобов'язані досягати істинне та справжнє пізнання Бога [1, с. 67]. Таким чином, мета природного закону – досягти пізнання Бога.

Законом божественним визнається закон, коли Бог встановлює обов'язки. Якщо ж певна людина зобов'язує нас до вільних дій тим чи іншим способом, тоді закон є людський.

Не може бути законом те, до чого сила обов'язку не прилучена. Звідси виходить, що закон може зобов'язати тільки того, кому буде введений чи проголошений. Таким чином, перш ніж вимагати виконання певного обов'язку (закону), потрібно донести до людини відповідне правило (припис). Дуже слушна думка, хоча на сьогодні це правило не застосовується, адже, наприклад, в Україні діє принцип «незнання законів не звільняє від відповідальності». При цьому варто наголосити, що сама ідея доволі значима.

Особливу увагу варто звернути на питання про сутність закону природи. Останній, як вказують Ф. Баумейстер та П. Лодій, зумовлений самою дією природи. Визначається, що вчинення певних дій людиною – її природна властивість. Якщо

такі дії є добрі, то потрібно їх вчиняти, якщо ж злі – від них ухилятися [1, с. 68]. Основне правило закону природи: якщо суть речі чи дії добра – вчиняй їх, якщо ж зла – залишай та уникай.

Закон природи є певним всезагальним образом, за яким усі вільні дії повинні вправлятися. Він впливає із природного обов'язку. Основою закону природи є сама природа. Він пізнається людським розумом, приписує творити добро та ухилятися від злого. Відповідно, закон природи пізнається там, де людина пізнає, що є добре, а що є зле. Із цього пізнаються зміни дій, що відбуваються, а також зв'язок між діями та наслідками.

Закон природи є вічний, його забезпечує Бог. Він є найзагальніший, його сила – настановити всіх людей, яким чином визначати суть речей та дій, а також забезпечити вільний вибір.

Отже, варто визначити деякі висновки щодо сутності закону та природного закону:

- 1) закон не може існувати без сили зобов'язання; це означає, що закон обов'язково містить примус до виконання певної дії;
- 2) закон може зобов'язати лише того, кому він був повідомлений чи проголошений;
- 3) через те, що закон бере силу до зобов'язання із самих дій чи речей природи, робимо висновок щодо природного закону: твори те, що є добре, та уникай того, що є зле;
- 4) основою природного закону є сама природа;
- 5) природний закон пізнається людиною розумом, право є «вчителем» закону;
- 6) природний закон має такі характеристики: безумовний, потрібний, вічний, всезагальний (оскільки його сила зобов'язання діє щодо всіх вільних дій);
- 7) божественний закон – це закон природний. Вчені доходять висновку про те, що Бог, який є творцем природи, визначає закон божественний, який одночасно є природним.

Висновки. Таким чином, розглянувши питання щодо сутності права та закону в праці Х. Баумейстера «Elementa Philosophiae», перекладеної П. Лодієм, доходимо висновку про її важливість. Питання права та закону в праці розглядаються з позицій філософських проблем природи людини. Вони нерозривно пов'язані зі свободою та обов'язком. Обґрунтовується думка про божественне (природне) походження закону, однак при цьому виділяють також закон позитивний. Природний закон є вічним, безумовним, всезагальним, він пізнається людиною розумом.

Література

1. Баумейстер Ф. Наставления любомудрия нравоучительного, содержащее в себе любомудрие практическое всеобщее, право естественное, этику и политику / Ф. Баумейстер. – Львов. 1790. – 452 с.
2. Возняк М. До характеристики Петра Лодія / М. Возняк // ЗНТШ. – 1913. – Т. СХІІІ. – С. 148–155.
3. Горський В. Історія української філософії : [курс лекцій] / В. Горський. – К. : Наукова думка, 1997. – 286 с.
4. Мірчук І. Петро Лодій та його переклад «Elementa Philoophiae» Баумейстера / І. Мірчук // Філософська і соціологічна думка. – 1993. – № 4. – С. 106–125.
5. Потушняк Ф. Я і безконечність (нарис історії філософії Закарпаття) / Ф. Потушняк. – Ужгород : Гражда, 2003. – 127 с.
6. Смагін І. Практика підручникотворення зі шкільного курсу логіки у ХІХ столітті / І. Смагін // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2008. – № 39. – С. 79–85.

Анотація

Ходанич Ю. М. Право та закон у праці Х. Баумейстера «Elementa Philosophiae», перекладеної П. Лодієм. – Стаття.

Стаття присвячена висвітленню питання щодо сутності та природи права та закону, видів законів у праці Х. Баумейстера «Elementa Philosophiae», перекладеної П. Лодієм.

Ключові слова: право, закон, природний закон, обов'язок, свобода

Аннотация

Ходанич Ю. М. Право и закон согласно труда Х. Баумейстера «Elementa Philosophiae», переведенному П. Лодием. – Статья.

Статья посвящена освещению вопроса о сущности и природе права и закона, видов законов согласно труда Х. Баумейстера «Elementa Philosophiae», переведенному П. Лодием.

Ключевые слова: право, закон, природный закон, обязанность, свобода

Summary

Khodanych Y. M. Right and law in scientific work of H. Baumeyster «Elementa Philosophiae», translated by P. Lodyi. – Article.

This article highlights to the issue of the nature of right and law, types of laws in scientific work of H. Baumeyster «Elementa Philosophiae», translated by P. Lodyi.

Key words: right, law, natural law, obligation, freedom.

УДК 340.141(44)(091)

М. М. Бедрій

ФРАНЦУЗЬКЕ ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО: ДЕЯКІ ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Як відомо, правову систему України більшість науковців відносять до континентального (романо-германського) типу правових систем, одним із класичних представників якого є Франція. Із цією державою Україну неодноразово порівнювали з огляду на близькість розмірів їх територій та подібність форм правління. Відтак існує значна доцільність пізнавати історію правового розвитку Франції, яка здатна відкрити шлях до розуміння витоків європейського права та зблизити (як духовно, так і практично) Україну з Європейським Союзом. Первинним джерелом права французького народу був правовий звичай, дослідженість якого в українській науці ще не є достатньою. Тому варто зосередити наукову увагу на становленні, розвитку та багатогранності французького звичаєвого права, а представлена стаття має на меті започаткувати цей довготривалий процес.

На етнічній території Франції люди проживали з найдавніших часів. З VI ст. до н. е. її основним населенням були Галли (кельтськомовний народ), завойовані в 59–51 рр. до н. е. римськими легіонами Юлія Цезаря. Тому стародавньою назвою Франції була Галлія. У I ст. н. е. на цих землях було запроваджене християнство. Від 330 р. галлія зазнавала регулярних нападів готів, франків, бургундів, а в V ст. вийшла зі складу Римської держави. У 465 р. вона ввійшла до складу держави франків, очолюваної королем Хлодвігом. За Верденським договором 843 р. більшість французьких земель відійшли внуку Карла Великого Карлу Лисому. У X ст. Франція стала офіційною назвою цієї держави з монархічною формою правління та становим устроєм суспільства [1, с. 552].